

ZİHİNDE YENİDEN İNŞA

Dr. AYŞE AYÇİÇEĞİ, ELİF ÖZDEMİR*

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Zihinde yeniden yapılandırma konusunda çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Bartlett (1932) deneklere sunduğu bir folklor hikayesi olan «hayaletler savaşının» hatırlanarak yeniden takdim edilmesini istediğinde, verilen hikayenin zihinde yeniden yapılandırılarak hatırlandığını görmüştür. Yeniden yapılandırılmada kültür, yaşanan çevrenin etkisi vardır (Bartlett, 1932; Collins ve ark, 1993; Solso, 1995). Ayrıca resimlerin tasvir metoduyla hatırlanmasında da sunulan malzemenin doğrudan doğruya hatırlanmadığını, o malzeme ilk görüldüğü anda yerilen hükmün hatırlanarak tasvirin bu hükme dayandırıldığına dikkat çekmiştir. Bartlett'e göre; insan, hafızada ne kalırsa onu belirli bir fikir, hüküm veya duyga ekseninde etrafında anlamlı bir bütün haline sokmaya çalışır ve bunu yaparken de hatırladığını zanneder (Özakpınar, 1987). Fakat asıl materyale uyan ve asıl deneyimin aynısı olan hatırlamanın nadir olduğuna dikkat çekmiştir (Özakpınar, 1987a). Kay ise Bartlett'in hazırlama esnasında yanlışlıklar ve fazlalıklar üzerine odaklaştığı, materyaldeki ana fikrin korunması hususunda fazla durmadığını söylemiştir.

Hıfz esnasında verilen kelimelerin gruplandırılması zihnin önemli bir karakteristiği olarak görülmektedir. Çünkü kelimeler gruplandırılıp birer ünite haline getirilerek kısa süreli hafızaya grup halinde daha fazla kelime girmektedir (Özakpınar, 1987). Bu çalışmada gruplandırmanın da bir yapılandırma süreci olduğu

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü öğrencisi.

düşünülmektedir yani deneklere bir strateji sunulmadan, verilen kelimeleri olduğu gibi değil de, gerek kısa süreli hafıza ve gerekse hatırlama performansını arttırmak bakımından yapılandırılacakları ve bu yapılandırmaya göre hatırlayacakları düşünülmektedir. Özellikle Ayçiçeği, Göçmen ve Bal'ın (1997) çalışmasından elde edilen veriler incelendiğinde bir strateji kullanıldığı durumda kullanılmayan duruma göre sıralı doğru hatırlama sayısının arttığı dikkat çekmiş olup düşüncemizi destekler görünmüştür. Bu nedenle bu çalışmada, kişilere öğrenilmesi gereken itemleri organize etmeleri için bir strateji sunulmadığında, kişilerin bu itemleri zihinsel olarak yeniden yapılandırıp ve bu yapılandırmaya göre hatırlayıp hatırlamadıkları problemi araştırılmıştır. Kişiye hiç bir strateji sunulmadığı durumda kişinin öğrenilmesi gereken itemleri zihinde yeniden yapılandırması ve bu yapılandırmaya göre hatırlaması beklenmiştir.

METOT

Denekler : Bu çalışmada İ. Ü Edebiyat Fakültesinde okuyan 10 öğrenci denek olarak katılmıştır.

Materyal : Bu çalışmada Er (1997) tarafından hazırlanan kelime frekans listesinden seçilen 20 kelime materyal olarak kullanılmıştır. Seçilen kelimelerin birbiriyle ilişkisiz olmasına dikkat edilmiştir.

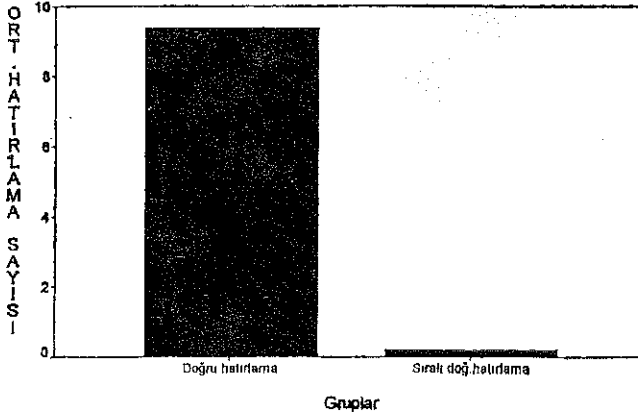
Uygulama : Bu çalışmada kullanılan kelime listesini deney grubundaki denekler yerleştirme metoduyla öğrenirken yani kelimeler bir strateji kullanılarak öğretilirken, kontrol grubundaki deneklere strateji sunulmadan sadece kelimeler okunmuştur. Bu çalışmanın deney grubunun verileri Ayçiçeği, Göçmen ve Bal (1997)'in çalışmasından alınmıştır. Kontrol grubu ise bu çalışma için ayrıca oluşturulmuştur. Hatırlanılacağı gibi deney grubundaki denekler, iyi bildikleri yerlerle öğrenilmesi istenilen kelimeleri ilişkilendirerek öğrenmişler ve daha sonra aynı yerde zihinsel bir yürüyüş yaparak kelimeleri hatırlamışlardır. Yani deneğe hafıza kuvvetlendirme tekniklerinden biri olan yerleştirme tekniği bir strateji olarak sunulmuştur. Kontrol grubunda ise deneklere hiç bir strateji sunulmadan 20 kelime okunmuş ve daha sonra serbest hatırlamaları istenmiştir.

İSTATİSTİKSEL YÖNTEM

Bu çalışmada hiç bir strateji sunulmadığı deneklerin kelimeleri yapılandırarak hatırlayacakları dolayısıyla doğru hatırlama performanslarının sıralı doğru hatırlama performanslarından daha fazla olması beklenilmiştir. Bu hipotezi test etmek için deney ve kontrol grubundaki deneklerin doğru ve sıralı doğru hatırlama puanları hesaplanmıştır. Stratejisiz sıralı doğru hatırlama ve stratejisiz doğru hatırlama puanları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Elde edilen veriler .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. ($F(1, 9) = 141.06$ $P < .001$). Bu çalışmada, denekler kendilerine verilen farklı kelimeleri birbiriyle ilişkilendirerek kendi kurduğu yapıya göre hatırlayacağı için doğru hatırlama oranının sıralı doğru hatırlamadan fazla olacağı beklenilmiş olup elde edilen veriler bu düşüncemizi destekler mahiyettedir. Elde edilen veriler Tablo 1 ve Şekil I de görülmektedir.

Tablo 1 — Stratejik Doğru Hatırlama Puanları

	Ortalama	Standart Sapma
Doğru Hatırlama	9.4	1.67
Sıralı Doğru Hatırlama	0.2	0.44
Toplam	4.8	4.9

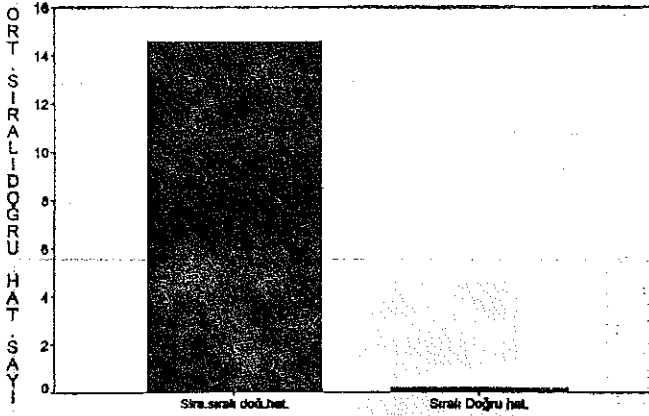


Şekil I — Stratejisiz Doğru Hatırlama Skorları

Eğer beklentimiz doğru ise, deneklere bir strateji sunulan sıralı doğru hatırlama oranlarının strateji sunulmayan sıralı doğru hatırlama oranlarından anlamlı bir şekilde farklılaşması gerekmektedir. Bu nedenle 2 gruptan elde edilen sıralı doğru hatırlama puanları arasında tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler .001 düzeyinde anlamlı olup beklentimiz doğrulanmıştır ($F(1, 9) = 129.6$ $P < .001$). Veriler tablo 2 ve şekil II de görülmektedir.

Tablo 2 — Sıralı Doğru Hatırlama Puanları

	Ortalama	Standart Sapma
Stratejik Sıralı Doğru Hatırlama	14.6	2.79
Stratejik Sıralı Doğru Hatırlama	14.6	2.79
Sıralı Doğru Hatırlama	0.2	0.44
Toplam	7.4	7.8



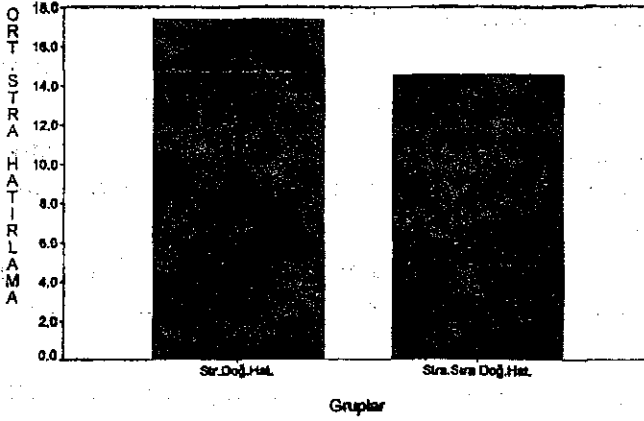
Şekil II — Sıralı Doğru Hatırlama Puanları

Bu çalışmada strateji sunulursa, sıralı doğru hatırlama ve doğru hatırlama oranları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmaması beklenmektedir. Çünkü denekler verilen stratejiye göre hatırlayacakları için kendileri zihinlerinde ayrıca gruplandırma ya tabii tutmayacak strateji doğrultusunda verilen kelimeler sırasıyla hatırlanacaktır. Bunu test etmek için deney grubundaki

doğru ve sıralı hatırlama puanları arasında tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler beklentimiz yönündedir. ($F(1, 9) = 4.08$ $P < .07$). Elde edilen veriler tablo 3 ve şekil III de görülmektedir.

Tablo 3 — Stratejili Doğru Hatırlama Puanları

	Ortalama	Standart Sapma
Stratejili Doğru Hatırlama	17.4	1.34
Stratejili Sıralı Doğru Hatırlama	14.6	2.79
Toplam	16.0	2.53



Şekil III — Stratejili Doğru Hatırlama Puanları

TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen veriler, beklentimiz doğrultusunda çıkmış olup hipotezimiz desteklenmiştir.

Araştırma verilerinde göze çarpan bir husus yanlış hatırlama oranlarının çok düşük olmasıdır. Bu oranın düşüklüğü ilgi çekicidir. Belki de kelimeler okunduktan hemen sonra deneklerden hatırlamalarının istenmesi ve ara görev verilmemesi performansı etkilemiş olabilir. Kelimelerin birbiriyle ilişkilendirilerek hız edil-

edilmesi ve kelime sayısının da 20 olması dolayısıyla bütün haline sokmayı kolaylaştırmıştır. Bu da hipotezimizi destekler niteliktedir.

K A Y N A K Ç A

- Ayçiçeği, A; Göçmen, M; Bal, E (1997) Hatırlama Zamanının Sınırlı Olduğu Durumda Yerleştirme Metodunun Etkinliği, 3. Psikoloji Öğrenci Kongresi.
- Bartlett, F, C (1932) Experiments on Remembering the Metod of Serial Roproduction, Cambridge University Press.
- Collins, A, F; Gathercole, E, S; Conway, A, M; Morris, E, P (1993) Theories of Memory, Lawrence Erlbaum Associates, London.
- Er, N (1997) *Çalışma Belleğinin Yapısal ve İşlemsel Kapasitesinin Faktör Analitik ve Deneysel Çalışmalarla Belirlenmesi*, H. Ü Basılmamış Doktora Tezi.
- Solso, L, R (1995) Cognitive Psychology, Fourth edition, Allyn and Bacon, Boston.
- Özakpınar, Y (1987) *Hatırlama ve Tanıma Prosesleri ve Hafıza Yanılmalarının Doğusu*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Özakpınar, Yılmaz (1987a) *Öğrenmede Dikkat Problemi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.